

„Lákala mě možnost zásadní proměny.“

Rozhovor s doc. Matějem Spurným

o studiu historie, vzniku Ústavu historie FF UK

a budoucnosti oboru

Zpracovala Lucie Dvořáková

Doc. Mgr. Matěj Spurný, Ph.D. je historik specializující se na moderní a soudobé dějiny, zejména na témata nacionalismu, menšin, urbánní a environmentální historie a dějin diktatur 20. století. Působí na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, kde se dlouhodobě věnuje výzkumu československých dějin po roce 1945. Od 1. 6. 2025 je ředitelem nově vzniklého Ústavu historie FF UK.

V červnu tohoto roku došlo na Filozofické fakultě UK ke splynutí tří historických pracovišť do nového Ústavu historie FF UK, jehož ředitelem jste se stal na základě výběrového řízení. Jak tento kariérní posun zvládáte? Jaké jsou vaše pocity a jaké před vámi nyní leží největší výzvy a úkoly.

Předtím jsem dělal zástupce ředitele ÚHSD, kdy jsem měl na starosti agendy, jako byly zahraniční výjezdy, přijímací zkoušky a tak dále. To znamená, že do jisté míry administrativní práci znám. Samozřejmě ta pozice ředitele Ústavu historie, s přibližně padesáti akademickými a vědeckými zaměstnanci a stovkami studujících, je úplně něco jiného. Učím se to a má to samozřejmě vliv na můj čas. Od loňského

Obr. 1. Doc. Mgr. Matěj Spurný, Ph.D.
Dostupné z: <https://uh.ff.cuni.cz/matej-spurny/>
[náhled 20-12-2025].

června už nemůžu bez dalšího odjet na měsíc bádat do zahraničí nebo v létě psát na chalupu a týdny se nestarat o to, co se děje na fakultě. Kromě desetidenní dovolené v létě a vánočních svátků jsem poslední půlrok celý pracoval pro ústav i pro fakultu. To samozřejmě vliv na můj životní pocit má, ale tak je to moje volba... [smích]

Jaká byla vaše motivace k tomu se do výběrového řízení přihlásit?

To, co mě lákalo, byla možnost zásadní proměny toho, jak se náš obor na fakultě vyučuje a, nepřímou, kam se bude ubírat historiografie v Česku. Nejsem typ úředníka, takže možnost vést něco, co je už zaběhnuté, a administrovat to, co je už dáno, mě nikdy příliš neoslovovala. To, co mě láká, je překládat do praxe představu o tom, jak by se věci mohly změnit k lepšímu. A to, že se slučovaly tři ústavy, byla výzva, která se nenabízí tak často. Myslím si, že za můj profesní život se taková šance naskytne zhruba tak jednou. Když se podíváme zpátky, tak je to zhruba jednou za dvacet až třicet let, kdy se ten obor nějak zásadně restrukturalizuje. Naposledy to bylo kolem roku 1989. Takže z toho důvodu jsem si řekl, že by byla škoda nevyužít možnost mít vliv na výuku historie, na instituci jako takovou i na další směřování oboru.

Když jste se dozvěděl, že se otevírá možnost být ředitelem nebo ředitelkou historického pracoviště, které je do velké míry možné restrukturalizovat, měl jste v hlavě nějakou představu o podobě ideálního historického pracoviště?

Na transformaci ústavů jsem se podílel v devíticenné skupině, kde jsme debatovali různé možnosti. A to byl takový konkrétnější počátek mého zvažování, jestli nenabídnout svoje služby v pozdějším výběrovém řízení, protože jsem do velké míry stál za koncepcí sloučení tří ústavů do jednoho. Alternativou byl vznik dvou historických ústavů, ale zdálo se mně (a zdaleka nejen mně), že by to bylo nesystémové, nebo že by se pod střechou nových ústavů replikovaly ty staré a že by to vlastně nebylo využití té příležitosti. Spolu s dalšími jsme se pokusili zformulovat koncepci jednoho ústavu, který nebude jen předstírat, že je nový, ale který bude skutečně novou strukturou směřující výhledově i k nové koncepci studijních programů. Klíčová pro mě tedy byla ta koncepce jednoho ústavu. Pak, abych měl vliv na to prosadit, jak bude v praxi realizována, jsem se přihlásil do výběrového řízení.

Inspiroval jste se nějakými konkrétními institucemi v zahraničí nebo České republice?

Určitě. Inspiroval jsem se zejména v Německu, odkud mám zkušenosti. Studoval jsem na Humboldtově univerzitě v Berlíně, mám zkušenosti i z dalších německých univerzit a v době slučování ústavů jsem se díval na kurikula v jiných evropských zemích – v Polsku, Švýcarsku, Británii i jinde. Studoval jsem evidentní trendy: méně paměťového učení, nerozdělovat národní a světové dějiny atd.

Je vaše koncepce tedy i nějakým pokusem o kompromis mezi světovými trendy a naším prostředím? Jakou roli vlastně hrála ona tradice, která byla často v kontextu slučování zmiňována? Chtěl jste zachovat nějaké prvky toho dědictví dlouholeté výuky historie na UK?

Ta základní myšlenka méjí koncepce vychází z toho, že dělení na dva nebo tři ústavy je celkově nesystémové. A především oddělovat české a světové dějiny je tváří v tvář současné historiografii vlastně archaické. Řada klíčových témat – kapitalismus, kolonialismus a dekolonizace, gender, environmentální a urbánní dějiny – je ve své podstatě obecná. Promítají se do českých dějin, ale zároveň mají zásadní přesah, takže je nelze studovat odděleně. Ostatně už na těch dosavadních ústavech bylo vidět, že to dělení reálně nefungovalo: kolegové ze světových dějin často pracovali s českými prameny a kolegové z českých dějin zase řešili témata, která přesahovala hranice země i střední Evropy. Výjimkou byly snad jen moderní politické dějiny, kde lze vyprávět událostně pojatý příběh českého národa a Československa, ale tento příběh by se měl zároveň stát spíše předmětem reflexe, na základě kritické postnacionální perspektivy...

Takže ta tradice vlastně postupně korodovala sama od sebe a její institucionální podoba už nebyla dlouhodobě udržitelná. Můj názor je, že kdyby se reforma nestala v roce 2025, přišla by za pár let. Ve 21. století už to předchozí uspořádání zděděné z větší části ze století devatenáctého prostě nemohlo reagovat na potřeby kritické historické vědy.

Na druhou stranu zůstává, že historie je obor vázaný na výzkum českého prostředí. Na rozdíl od mnoha jiných oborů pracujeme s prameny, které jsou dostupné především tady, a jsme na ně kulturně i jazykově nejlépe vybaveni. Ne každý z nás vládne (pomineme-li angličtinu a němčinu) světovými jazyky tak, aby mohl dlouhodobě bádát v úplně jiných regionech, a především jsme fyzicky i mentálně zakořeněni v tomto prostoru. Samozřejmě existují kolegové specializovaní na Jižní Ameriku nebo východní Asii, ale většina českých historiků a historiček zkoumá obecná témata na podkladě pramenů střeoevropské provenience, zpravidla psaných česky, slovensky, německy, případně v dalších jazycích tohoto regionu nebo, pokud jde o starší dějiny, latinsky. To je přirozené a zřejmě to tak zůstane.

Sloučení ústavů i přeskupení studijních programů tedy neznamená zánik tradice. České dějiny nikam nemizí. Jen už nebudou institucionálně oddělené od širšího proudu obecných historických otázek. Lidé budou dál nejčastěji zkoumat témata na pramenech z českého prostředí, protože k nim máme nejlepší přístup a nejlépe jim rozumíme.

V čem aktuálně vidíte slabiny a pozitiva nového pracoviště?

Vidím víc pozitiv než slabin, takže začnu jimi. Tím, že se spojí potenciál zhruba čtyřiceti akademiků a akademiček, je najednou možné podnikat věci, které dřív vůbec nepřipadaly v úvahu. Máme poměrně početné vedení a lidi, kteří pokrývají

všechna historická období – od raného středověku po současnost – a zároveň disponují různými organizačními, pedagogickými, jazykovými i publikačními kompetencemi. Mají kontakty v různých zemích, takže z toho „velkého rybníka“ je z čeho vybírat. Díky té personální šíři se dá také mnohem lépe delegovat práce. V malých jednotkách, kde je pět šest akademiků a většina chce hlavně učit a bádát, je řízení katedry obtížnější a záleží spíš na náhodě, jestli se najde někdo ochotný dělat manažerskou práci. Ve velkém ústavu tenhle problém prakticky odpadá – máme dost lidí na to, abychom zvládli náročnou administrativu i řízení.

Stejně tak je tu velký odborný potenciál pro promyšlení nových modulů a specializací ve studijních programech. Nedávno jsme dávali dohromady nové doktorské studium a i tam vidím možnosti dělat věci jinak a nově – a to je výhoda větších ústavů. V tom smyslu dnes už víc rozumím i fakultní politice slučování, ačkoliv jsem se dřív obával zániku malých oborů. U nás se ale nic takového nestalo, protože se slučoval jeden obor – historie – jen v různých perspektivách. Tady ta obava nebyla úplně na místě.

Slabiny se asi teprve ukážou. Jedno omezení je zřejmé. Není to ani tak slabina, spíš danost: máme tu kolektiv, který vznikl v odlišných podmínkách – nejen v rámci tří samostatných ústavů, ale i před dvaceti třiceti lety, kdy byl úplně jiný akademický svět, internet teprve začínal a o AI nemluvil nikdo. Máme tu velmi kompetentní lidi, kteří mají co říct, ale ne všichni dokážou vždy reagovat na nové výzvy, protože byli profesně socializováni v jiné době. Jinými slovy, nemůžeme plánovat velké změny bez ohledu na to, kdo ten ústav tvoří. Jako v každé skupině někdo něco umí a něco neumí. Ale znovu zdůrazňuji: nepovažuji to za slabinu, spíš za rámeček, s nímž je potřeba realisticky počítat.

Plánujete pro studující všech stupňů studia vytvářet příležitosti k zapojení se do akademického života i mimo výuku?

Je to dobrý podnět a určitě by stálo za to to podchytit systematictěji. Přiznávám, že jsem se tomu zatím nevěnoval, protože jsme řešili akutnější záležitosti. Něco už funguje, ale ne vždy spravedlivě nebo systémově.

Co se týče publikačních možností, plánujeme zatím zachovat HOP [časopis Historie – Otázky – Problémy, pozn. redakce] a zřejmě ho transformovat více směrem k public history. Ten časopis si musí najít své místo mezi ostatními tituly, ale jsme dost velký ústav na to, abychom udrželi alespoň jeden časopis. Ta možnost by měla zůstat otevřená, byť je jasné, že půjde spíš o prostor pro doktorandy a magisterské studenty než pro bakaláře.

Chceme podporovat i studentské konferenční cesty a výstupy. V doktorském studiu je to ostatně nutnost, protože mají takové aktivity jako povinnost. Ale ústav by měl vytvářet tyto příležitosti i pro ostatní tak, aby byly dostupné všem, kteří předloží kvalitní výstup.

Jakým výzvám bude podle Vás náš obor čelit v následujících 10 letech?

Jednak je to otázka technologií. Některé úkoly za nás technologie zvládnou – a lépe než my. Týká se to hlavně paměťových záležitostí a do jisté míry i encyklopedického psaní. Tam prostě nemáme šanci být lepší než stroj a nemá smysl se o to snažit.

To, co naopak technologie nezvládne, je osobní ručení za interpretaci: nějaký výklad, který vrhá nové světlo na dějiny i na naši současnost. Ta interpretace je vždy spojená s tím, odkud se na dějiny díváme, jakou máme životní a odbornou zkušenost. To, co nazývám osobním ručením, AI vůbec nemá. Ona poskytne hladce plynoucí text s množstvím informací, ale žádné osobité stanovisko a už vůbec ne to „já jsem to dvacet let studoval, a proto říkám tohle“. Stroj zůstává anonymní a povšechný.

Myslím si, že se to výrazně posune tímhle směrem: že nepotřebujeme faktografy, kteří budou neutrálně říkat informace. Na to budeme mít stroje. Nepotřebujeme ani ty „mluvící hlavy“ starého stříhu, jak je dlouho znala média. Historická fakta si dnes lze obstarat bez nás. Ale osobitý pohled, který je vždycky do určité míry i politicky angažovaný – ne ve smyslu prezentismu, ale ve smyslu vědomí, proč a kdy něco říkáme – ten bude podle mě očekáván.

A s tím souvisí i to, že tlak na kvantitu je nesmyslný. Stroje budou generovat miliony textů kolem nás. Daleko důležitější bude, aby historik či historička v pravý čas a na pravém místě vydali výsledky své dlouholeté práce a zkušenosti. To bude podstatnější než vyprodukovat tři normované texty ročně.

Plánujete implementovat AI do výuky? Myslíte si, že by se měla stát její integrální součástí, nebo bychom ji měli odmítnout?

Ne, AI odmítat nemůžeme. Stejně jako nemůžeme odmítat nic z materiálního světa kolem nás. Nepíšeme už husím brkem... používáme nástroje, které máme, a AI je prostě jeden z nich. Usnadňuje nám práci a bude nám ji usnadňovat i jako profesionálním historikům a historičkám. Nemá smysl předstírat, že ne. Už jen při hledání digitalizovaných zdrojů nám ušetří spoustu času a energie, kterou by bylo zbytečné vynakládat, když ji stroj zvládne.

Zároveň ale musíme zajistit, aby byl stroj v našich službách, a ne naopak. A to bude obtížné hlavně u studujících – jak udržet motivaci učit se věci, ve kterých budou zpočátku horší než AI, ale které si stejně musí vyzkoušet. To se týká hlavně akademického psaní. Vedeme debaty, jestli má v éře AI smysl bakalářská práce, když vám AI napíše cokoli, pokud jsou k dispozici digitalizované prameny. Jenže psaním se člověk učí. Musíme tedy přijít na to, jak AI zapojit do určité fáze psaní, ale zároveň vést studující tak, aby nakonec tvořili samostatně. Protože i to je klíčová zkušenost historického vzdělávání.

Tohle je věc, nad kterou budeme muset přemýšlet: jak AI začlenit do procesu tak, abychom byli do jisté míry její „obsluha“, ale zároveň zůstali samostatně myslícími a píšícími bytostmi.

Kdybyste si mohl vybrat, v jakém historickém období byste mohl strávit nějaký čas, jaké by to bylo? Co byste si přál vidět nebo zakusit?

To je strašně těžká otázka, protože já bych nejradši cestoval napříč dějinami a zakusil všechna možná období. Snad s několika výjimkami, kterým bych se docela rád vyhnul... Mě ale hodně fascinuje období osvícenství. Je to přelomová éra, kdy se začínají prosazovat hodnoty, které dnes považujeme za základ naší společnosti: svoboda, emancipace, spravedlnost, občanská a lidská práva. Tehdy to bylo úplně nové a lidé tomu zpočátku vlastně ani nerozuměli; postupně teprve přicházeli na to, co tyto pojmy znamenají. Takže takovéto přelomové období by mě zajímalo. Samozřejmě ideálně nestát rovnou pod gilotinou, ale někde ve Francii na sklonku 18. století – to bych si opravdu rád prožil.

Jak bude Ústav historie naplňovat třetí roli univerzity? Jak to vypadá s plány pro studující doktorátu? A jak moc se daří balancovat vědeckou a výukovou složku akademické práce? Odpověď na tyto i další otázky naleznete v plné verzi rozhovoru na webových stránkách našeho časopisu www.obscura.ffabula.cz nebo pod QR kódem.

Bc. Lucie Dvořáková vystudovala obor Historie – evropská studia, nyní pokračuje s kombinací oborů Historie – obecné a komparativní dějiny na Ústavu historie FF UK a Politické teorie na Ústavu politologie FF UK. Zaměřuje se na intelektuální dějiny a kolonialismus na přelomu 18. a 19. století.